

O`SMIRLARNING MA`NAVIY QIYOFASINI IJTIMOIIY
KORREKSIYALASHNING PEDAGOGIK STRATEGIYASI

To`qboyeva Dilshoda Zayniyevna

Navoiy davlat pedagogika instituti katta o`qituvchi

Annotasiya / Abstract

UZ. Muallif maqolada o`smirlik davrining xususiyatlari va ularning ma`naviy qiyofasini shakllantirish masalalariga to`xtalib o`tgan. Shuningdek, ular ma`naviy qiyofasini ijtimoiy korreksiyalashning pedagogik shartlari ochib berilgan.

RU. Автор акцентирует внимание на особенностях подросткового возраста и формировании их духовного образа. Также раскрываются педагогические условия социальной коррекции образа подростков.

EN. The author focuses on the peculiarities of adolescence and the formation of their spiritual image. It also reveals the pedagogical conditions for the social correction of the spiritual image of adolescents.

**Tayanch so`zlar:** o`smir, ma`naviy qiyofa, ota-ona, ijtimoiy tarmoqlar, qadriyatlar, an`analar

O`smirlik yoshi - bu shaxsning sog`lom moslashuvchan qobiliyatlaning va tashqi noxush sharoitlatga qarshi tura olish malakasining rivojlanishi uchun, ayniqsa, muhim bo`lgan o`tish davri. Kattalarga taqlid qilgan o`g`il bolalarda ichish, chekishni, qizlarda bo`yanish, kattalarcha soch turmagini sinab ko`rishga qiziqishning ortishi, shu bilan bog`liq ravishda tashqaridan zo`ravonlik, emosional jarohatlar hamda psixik salomatlikdagi muammolar bu yoshni yanada xafli qilib qo`yadi. O`smirlarning jismoniy salomatligidagi o`zgarishlar, maktab yoshidagi kasalliklarning ortishi bilan ham o`ziga xoslikka ega. Bu nafaqat yomon ekologiya va noto`g`ri ovqatlanish, balki o`smirlarning virtual olamga kirishi (kompyuter o`yinlari, telefon, ijtimoiy tarmoqlar orqali muloqotlari, internet

tarmog`idagi bir biriga zid ma`lumotlar va h.k.) bilan bog`liq ravishdagi gupodinamiyasi bilan ham bog`liq.

O`smir yoshidagi yetakchi ziddiyat o`smir uchun o`z rivojlanishida ijobiy tomonga bo`lganidek, salbiy ma`naviyat tomoniga ham yo`nalishning teng ahamiyatli imkoniyatini shartlovchi ma`naviy olamdagi antinomiya [1].

Aytish mumkinki, o`smirlarda ma`naviy maqbul qiyofani shakllantirish, ijtimoiy korreksiyalashning pedagogik strategiyasi hamisha dolzarb bo`lgan va asosan ijtimoiy-iqtisodiy omillar bilan shartlangan. Zamonaviy olamda halokatli ijtimoiy- pedagogik vaziyatda shaxsning shakllanishini belgilovchi destruktiv omillar bo`ladi:

- an`anaviy qadriyatlar va avlodlar ijtimoiylashuvining an`anaviy mexanizmlarining siyqalanganligi;

- millatning ma`naviy o`zligini parchalaydigan, tajovuzkor jaholatda namoyon bo`luvchi axloqsizlik fenomenining yuzaga kelishi;

- jamiyatning shaxsga qo`yadigan yangi ijtimoiy reyallik bilan tug`ilgan talablarining yangi tizimini yuzaga kelishi;

- tashqi begona qadriyatlarning aniq etnosga faol singdirilishi – ularni bo`ysindirish yoki tinch yo`l bilan zabt etishga urinish usuli sifatida;

- ta`limni tarbiyalovchi va tarbiyalanuvchining pozitsiyasini kuchaytirish va susaytirish komponentlarini hosil qilishda rollarni qayta baholash va h.k

O`smirlar ma`naviy qiyofasini ijtimoiy-korreksiyalashda ularning quyidagi oilalarda chiqqanligiga e`tibor qaratish darkor:

- Oilaviy an`analar asosida o`smir ma`naviy qiyofasini shakllantira oladigan va ularni boshqa ota-onalar bilan bo`lishadigan oilalar.

- O`smirning o`zi ichki shaxsiy muammolarini hal qilishga majbur bo`lgan oilalar. Bunday oilalarda ota-onalar psixologik-pedagogik ma`rifatga muhtoj bo`ladilar. Bunday oilalarda har qanday tarbiya maskanlarining o`rni bor.

- O'smirning axloqiy, psixologik, psixik, jismoniy salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatadigan va uning o'zi hamda boshqalarga nisbatan tajovuzkorlikni qo'zg'aydigan oilalar. Bunday oilalar o'smirda ma'naviy qiyofaning me'yorda shakllanishiga to'sqinlik qiladi. Bunday ota-onalar bolalarni begonalashtirishgacha bo'lgan ota-onalik axloqini korreksiyalashning maxsus kurslarini o'tashga muhtoj bo'ladilar.

O'smirlar ma'naviy qiyofasini ijtimoiy korreksiyalash sub'ektlari sifatida oila a'zolari, maktab jamoasi va ta'limiy-tarbiyaviy jamoatchilik guruhlar, tashkilotlari, submadaniyat va uning o'zi chiqadilar. O'smirlar ma'naviy qiyofasini shakllantirishda etnopedagogika vositalarining asosiy tarkibiy qismlari bo'lib quyidagilar yuzaga chiqadi:

1. O'smir bilan : o'zaro aloqani qo'llab quvvatlashga tayyorlik; axborotga oid - olam, ta'lim va tarbiya to'g'risidagi bilimlarni olish va berish; muvofiqlashtiruvchi - faoliyatda kelishilgan va oqilona harakatlar; shaxsiy - ishonchli, yaqin odamlarni tanlash; ishga oid - muloqotning pragmatik yo'nalganligi va h.k. vazifalarni bajaradigan muloqot. O'smir bilan inson parvarona o'zaro harakatlanish quyidagilarni: o'smir shaxsiga ko'ngilchanlik emas, balki shaxs sifatida hurmat bilan munosabatda bo'lishni; uning xususiyatlarini borlik sifatida tan olishni nazarda tutadi.

2. Kattalarning o'smirlar bilan hamkorlik sifatidagi faoliyati shaxs shakllanishidagi asosiy omil hisoblanadi. Faoliyat turli yondashuvlarga asoslanadi, biroq o'smirning ma'naviy qiyofasini shakllantirishda uning shaxsiga germenevtik yondashuv, ya'ni o'smirning tafakkuri, tuyg'ulari, kechinmalarini chuqur tushunish va sinergetik yondashuv-turli omillar ta'sirida o'smirning o'z-o'zini uyushtirishi alohida rol o'ynaydi. O'smir u yoki bu darajada faoliyatning har xil - o'quv, ijtimoiy, gedonik, sportga oid. badiiy, ijodiy, mehnatga oid va h.k. turlariga jalb qilingan. Faoliyatning har xil turlarida o'smirlar ma'naviy qiyofasini shakllantirishda ta'limiy-tarbiyaviy muassasalarga etakchi va yo'l-yo'riq ko'rsatuvchi rol ajratiladi.

3. O'smirlar bilan muloqot va faoliyat ularning hayotiy faoliyati muhitida tarbiyalovchi sharoitni yaratishda muayyan natijani olishga yo'naltirilgan. Arap o`smir sezilarli xususiyatlarni namoyon etsa, nisbiy barqaror muhit (oilalar, maktab, qo'shimcha muassasalar va h.k.) kabi tabiiy norasmiy muhit (submadaniyat, qarindoshlik aloqalari, qo'shnilar, virtual do'stlar va h.k.) ham o'z-o'zidan o`smirning individualliligining yuzaga chiqishiga ma'lum bir hissa qo'shadi.

O'smirlar bilan muloqotda xalq pedagogikasining ma'naviy qiyofani shakllantirish bo'yicha ta'limiy muassasalarning o'quv va o'quv faoliyatidan tashqaridagi tarbiyaviy ishlar samaradorligini oshirishning asosiy pedagogik shartlari quyidagilar bo'ladi:

- etnomadaniy qadriyatlarni o`zlashtirish uchun rag`bat sifatida o`quv-tarbiyaviy jarayonga pedagogik vaziyatlarni kiritish (uyali, dialogli, loyihali);

- o`zbek xalqining madaniyati tarbiyaviy imkonida o`smirlarda ma'naviy qiyofani shakllantirishga ko'maklashuvchi o`quv-ijodiy vazifalarni hal qilish bo'yicha innovasion pedagogik texnologiyalarni tatbiq etish (mahorat darslari, loyihaviy taomillar, ishga oid o`yinlar, portfolio);

- ta'limiy borliqda tarbiyalovchi muhitni yaratish: o`quvchilarning qadriyatli orientasiyalari xarakterini aniqlash, an'anaviy va zamonaviy oilaviy qadriyatlarni ragbatlantiruvchi muvaffaqiyat vaziyatini yaratish orqali ularning ma'naviy qiyofasini shakllantirish;

- pedagogning o`smir bilan o'zaro harakatlanishda uning oilaviy xususiyatlarini va u tarbiyalangan etnomadaniy muhitni inobatga olgan holda shaxsiy etnik va yarim madaniy kompetensiyalarini takomillashtirish asosida o`smirlar ma'naviy qiyofasini tarbiyalash masalalarida tarbiyaviy kompetentlik darajasini oshirish;

- ota-onalar uchun umumiy o`qitishni ta'minlash psixologik-pedagogik ma'rifat, tajriba almashish bo'yicha konferensiyalar, davra suhbatlari, seminar-treninglar, munozaralar va oilaning etnomadaniy xususiyatlariga muvofiq boshqa tadbirlar;

- o`smirlar ma'naviy qiyofasini targ'ib qilish va o'z-o'zini tarbiyalashga yo'naltirilgan etnomadaniy merosga asoslangan ta'limning maxsus dasturlari va texnologiyalarini ishlab chiqish hamda ta'lim muassasalari amaliyotiga tatbiq etish.

Shunday qilib, o`smirlar ma'naviy qiyofasini ijtimoiy korreksiyalashning pedagogik strategiyasi - bu pedagoglarning shaxsiy etnomadaniy va yarim madaniy kompetensiyalarini oshirish, o`quvchilarning turli qirrali faoliyatini uyushtirish va oilalar bilan bolalarni tarbiyalashda an'analar, qadriyatli orientasiyalarni qo`llash sohasida ota-onalarning psixologik-pedagogik savodxonligini shakllantirish bo`yicha ishlarni olib borishni oshirish yuzasidan integrasiyalashgan jarayon. Pedagogik sharoitlarni maqsadli yo`naltirilgan tarzda yaratishda etnomadaniy muhitning tarbiyaviy imkoniyatlari ortadi. Bunda oila va o`smirning o'zi bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish ham o'ta muhim sanaladi.

Adabiyotlar:

1. Karpova O.S. Duxovnoe vospitanie podrostka: sodertateliniy i prosessualiniy aspekti -M., 20016.72-75-6.
2. Miloxina G.G. Formirovanie duxovno-nravstvennie sennostey podrostkov kak osnovnoe napravlenie vospitaniya lichnosti v shkole. -M., 2015. 85-87-6.
3. Pugacheva, T.V. Duxovnosti kak neobxodimaya dominanta razvitiya chelovechestva v texnogennom svete.-Personal, 2000. №3 (57). Pril, № 6-11. 54-56-6.